

K POČÁTKŮM NĚMECKO-RAKOUSKÉ ROZTRŽKY (BŘEZEN–ČERVEN 1933)

Miroslav Šepták

1 Úvod

Uspořádání Rakouska patřilo mezi nejdůležitější problémy mezinárodní politiky v meziválečné době. Otázka, zda bude zachováno jako samostatný celek nebo integrováno do vyšší státoprávní jednotky, zaměstnávala nejdříve politika a diplomata. Připojení k Německu (anšlus) bylo mezi obyvateli republiky pod Alpami velmi populární a to z důvodu vědomí etnické souvátěžitosti k říšským Němcům, očekávání řešení hospodářských problémů a v neposlední řadě v důsledku neexistence rakouské státní a národní identity.¹

Podobné tendence vyvolávaly ostražitost především ve Francii a Itálii, kde si jakékoli posílení Německa nepřáli. Berlín realizaci velkoněmecké koncepce apriorně neodmítal, ale dostatečně známý postoj dvou vítězů války jej nutil k oficiální zdrženlivosti. Od skončení války představoval anšlus daleko důležitější téma v Rakousku než v Německu. V první polovině roku 1933 dochází náhle k zásadnímu obratu, jehož příčiny a vyústění jsou předmětem předložené studie.

Po mocenských změnách v lednu téhož roku Adolf Hitler, obávaje se mezinárodní izolace a nejistého domácího postavení, chtěl co nejrychleji dosáhnout výrazného diplomatického úspěchu. A tak obrátil svoji pozornost k zemi pod Alpami. Kancléř vyjádřil názor na místo Rakouska v německé politice ve svém programovém spise *Můj boj*. Považoval provedení anšlusu za životní úkol své generace, neboť „Německé Rakousko se musí vrátit do velké německé vlasti... Stejná krev patří do stejné říše“.² Anšlus znamenal pro Hitlera přirozené řešení rakouské otázky a prestižní záležitost zároveň, a proto jej povýšil na jeden z primárních cílů německé zahraniční politiky. Nevycházel přitom primárně z geostrategicko-ekonomických úvah, nýbrž z ideologicko-emocionálních pohnutek. Zpočátku spoléhal na uchvácení moci nacisty prostřednictvím předčasných parlamentních voleb, které ale rakouská vládní koalice striktně odmítala. Kromě toho počátkem března pře-

¹ MOLT, Harro: „... Wie ein Klotz inmitten Europas“. „Anschluß“ und „Mitteleuropa“ während der Weimarer Republik 1925–1931. Frankfurt am Main – Bern – New York 1986.

² HITLER, Adolf: *Mein Kampf*. München 1939, s. 1.

stal rakouský parlament reálně fungovat. S ohledem na uvedené skutečnosti zvolil Hitler odlišnou strategii – kombinaci záměrných provokací a posléze i násilí.

2 Nedorozumění se prohlubuje

Za počátek roztržky mezi Vídní a Berlínem bych označil na první pohled banální proslov bavorského ministra spravedlnosti Hanse Franka, muže, jenž nezasáhl do bilaterálních vztahů obou německých států naposledy. Dne 8. března 1933 v rozhlasové řeči pozdravil rakouské nacisty, údajně utiskované a trpící pod terorem úřadující spolkové vlády kancléře Engelberta Dollfusse. Vídeň žádala německý Zahraniční úřad o vysvětlení; považovala Frankova slova za nepřípustné vměšování do čistě vnitropolitických záležitostí.³ Proslov bavorského ministra vyvolal negativní ohlas v rakouském tisku a nezůstal bez povšimnutí ani v zahraničí.⁴

Rakouská reakce na Frankovu řeč popudila německé představitele, především Hitlera. Studenou frontu z Berlína pocítil na vlastní kůži tamní nově jmenovaný rakouský vyslanec Stephan Tauschitz. Ačkoliv pobýval v německé metropoli již několik týdnů, německý diktátor ho přijal, s poukazem na dosavadní zaneprázdněnost, až počátkem dubna. Hned v úvodu rozhovoru neskryval Hitler rozmrzelost nad aktuálním vývojem v alpské republice. Důrazně žádal vypsání předčasných parlamentních voleb, v rámci nichž by nacisté mohli získat třetí nejvyšší počet mandátů. K tomu rakouský titulář podotkl, že Dollfussův kabinet se tomu nebrání – ovšem až poté, co provede důkladnou reformu ústavy umožňující dosažení většího vlivu národním a občanským silám. Nato Hitler poradil Tauschitzovi vytvoření široké protisocialistické fronty za participace „skutečných“ nacionálních proudů, které dosud nejsou zastoupeny ve vládě, ačkoli údajně mají mezi obyvatelstvem

³ Politisches Archiv des Auswärtigen Amts, Berlin (dále jen PAAA), fond Politische Abteilung II. (dále jen PA II.), Österreich, Politik, Band 22 (dále jen ÖP, Bd. 22), R 73306, II Oe 303, 22. März 1933, Speer Köpkemu; PAAA, fond PA II., ÖP, Bd. 22, R 73306, II Oe 311 (bez podpisu Heerenovi), 22. März 1933.

⁴ Např. Reichspost, Nr. 80, 20. März 1933, s. 3. Výstřižek z Reichspostu spolu s dalšími komentáři z rakouských novin je přiložen PAAA, PA II., ÖP, Bd. 22, R 73306, A. 246, 22. März 1933, Rieth Zahraničnímu úřadu; Österreichische Staatsarchiv, Wien, Archiv der Republik (dále jen ÖStA, AdR), Bundesministerium für Auswärtige Angelegenheiten (dále jen BMfÄ), fond Neues Politisches Archiv (dále jen NPA), Gesandtschaft London, Karton Nr. 39, Zl. 106/Pol., 20. März 1933, Franckenstein Dollfussovi.

statisíce stoupenců.⁵ Německý kancléř formuloval své požadavky výhrůžně a nikoli jako přátelské rady. Netrvalo dlouho a uplatnil později několikrát opakovaný scénář. Nejdříve ukázal druhé straně vlídnou tvář. Když pak neuspěl, přešel k výhrůžkám a později i k násilí, přičemž neváhal dosáhnout cíle za každou cenu a všemi prostředky.

Dollfuss nechtěl riskovat úplné ochlazení vztahů s Německem, a proto, když mu počátkem května vlivný člen předsednictva křesťanskosociální strany, štyrský hejtman a ministr školství Anton Rintelen nabídl zprostředkovat rozhovory s rakouskou NSDAP, souhlasil. Následná vyjednávání jsou dodnes zahalena rouškou tajemství a patrně nikdy nebude jejich pozadí zcela vysvětleno, poněvadž se zatím nepodařilo nalézt dostatečně průkazné dokumenty.⁶ Štyrský hejtman mluvil s vedoucím rakouských nacistů Theem Habichtem a ten mu předestřel požadavek na rekonstrukci vlády. V kabinetu vedeném Rintelenem neměli již zasedat zástupci autoritativního hnutí Heimwehr, za to nacisté vznesli nárok na dvě až tři ministerská křesla včetně rezortu vnitra.⁷ Následně se Habicht pravděpodobně dvakrát sešel s kancléřem. Navrhl Dollfusovi vytvoření přechodného kabinetu křesťanských socialistů a nacistů, který by zemi přivedl na podzim k předčasným volbám. V nich by nacisté vedli volební kampaň výhradně proti sociální demokracii a nikoli proti křesťanským socialistům. Jejich výsledek by nic nezměnil na pokračování koaliční spolupráce včetně setrvání Dollfusse v kancléřské funkci, protože zahraničí by nacistu v čele rakouské vlády neakceptovalo. Habicht vzápětí dodal: „Mezi námi a křesťanskými socialisty existuje jen válka nebo mír, třetí neexistuje.“⁸ Argumenty obou stran zůstaly neměnné. Rozhovory uvízly ve slepé uličce.⁹

O dalším vývoji pokusů o německo-rakouské dorozumění není k dispozici mnoho informací. Existují určité náznaky o cestě tehdejšího ministra spravedlnosti Kurta Schuschnigga do Mnichova. V bavorské metropoli měl

⁵ Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky, Praha (dále jen AMZV), fond Politické zprávy Vídeň 1933 (dále jen PZ Vídeň), politická zpráva č. 6 (dále jen PZ), 4. dubna 1933, Fierlinger.

⁶ K průběhu jednání srov. RINTELEN, Anton: *Erinnerungen an Österreichs Weg. Versailles, Berchtesgaden, Großdeutschland*. München 1941, s. 215–216.

⁷ Požadavek dvou křesel byli s největší pravděpodobností křesťanští socialisté ochotni splnit. WINKLER, Franz: *Diktatur in Oesterreich*. Zürich 1935, s. 54. Identická informace obsažena v AMZV, PZ Vídeň, PZ periodická č. 2, 10. července 1933, Bořek–Dohalský. Legační rada František Bořek Dohalský informoval o snaze nacistů obdržet pět křesel.

⁸ GOLDINGER, Walter (ed.): *Protokolle des Klubvorstandes der Christlichsozialen Partei 1932–1934*. Wien – München 1980. Vorstand, 6. Mai 1933, s. 241–242.

⁹ Nejpodrobněji SCHUSCHNIGG, Kurt: *Dreimal Österreich*. Wien 1937, s. 240–242.

údajně diskutovat s Hitlerovým zástupcem Rudolfem Hessem.¹⁰ Tak jako tak, jednání nadále nikam nevedla. Předsednictvo křesťanskosociální strany na zasedání 6. května znovu odmítlo požadavek rakouských nacistů na vypsání nových voleb. Přetrvávaly obavy nad divokým průběhem volební kampaně i nad výsledky samotného klání. Dobrodružství v podobě zásadních změn politické mapy Rakouska nechtěl nikdo z přítomných podstoupit.¹¹

Kuloární vyjednávání rakouských nacistů „podpořil“ Hitler opakovanými provokacemi vůči Rakousku, aby ukázal, kdo bude diktovat podmínky.¹² Další nedorozumění mezi Berlínem a Vídní způsobila Dollfussova karikatura uveřejněná 25. dubna v nejdůležitějším a nejznámějším deníku německé NSDAP *Völkischer Beobachter*. Pokus zesměšnit rakouského kancléře nemohl zůstat v metropoli na Dunaji bez reakce. Ballhausplatz ihned Berlín upozornil na negativní vliv takovýchto činů na vývoj vzájemné relace.¹³ Na intervenci vyslance Tauschitze přislíbil ministerský ředitel Zahraničního úřadu Gerhard Köpke zamezit podobným publicistickým počínům.¹⁴

3 Od Frankovy návštěvy po zákaz rakouských nacistů

Po zveřejnění Dollfussovy karikatury následovala další provokace Německa vůči Rakousku. Hitler pověřil Hanse Franka, aby jel do Vídně a tlumočil tam „pozdravy vůdce německého lidu“.¹⁵ Německý kancléř nezvolil bavorského ministra spravedlnosti náhodně. Pod Alpami jistě nezapomněli na Frankův březnový pokus o vměšování se do vnitřních záležitostí republiky, a proto rakouská oficiální místa neotálela s negativní reakcí. Vládní

¹⁰ LUDWIG, Eduard: *Österreichische Sendung im Donauraum. Die letzten Dezennien österreichischer Innen- und Außenpolitik*. Wien 1954, s. 125. Velkoněmecký politik Franz Langoth tvrdí bez uvedení podrobností, že se tak dělo na přímý pokyn kancléře Dollfusse. LANGOTH, Franz: *Kampf um Österreich. Erinnerungen eines Politikers*. Wels 1951, s. 106.

¹¹ GOLDINGER, W.: c. d., s. 241–242.

¹² PAAA, PA II., ÖP, bez čísla, Diplomatische und konsularische Vertretungen, R 73883, Telegramm, Wien, Nr. 54, 1. Juni 1933, Rieth Zahraničnímu úřadu.

¹³ ÖStA, AdR, BMfÄ, fond Österreichische Vertretungsbehörden im Ausland (dále jen ÖVB), Gesandtschaft Berlin, Karton Nr. 15, Zl. 22.053-13, 26. April 1933, Peter Tauschitzovi; Zl. 24/Pol., 29. April 1933, Tauschitz Peterovi, ke zprávě je přiložen i výstřížek z *Völkischer Beobachter*, Nr. 115, 25. April 1933 s kontroverzní karikaturou.

¹⁴ ÖStA, AdR, BMfÄ, ÖVB, Gesandtschaft Berlin, Karton Nr. 15, Zl. 24/Pol., 29. April 1933, Tauschitz Peterovi.

¹⁵ Lidové listy, č. 111, 13. května 1933, s. 2.

Reichspost zveřejnil 9. května úvodník, kde označil plánovaný pobyt německých nacistů ve Vídni za „nežádoucí a nevítanou návštěvu“.¹⁶

Hitler dal najevo své pobouření o den později v rozhovoru s vyslancem Tauschitzem.¹⁷ Debata dokumentovala prudký nárůst napětí v bilaterálních vztazích. Rakouský diplomat se v prostorách říšského kancléřství ještě ani nestačil nadechnout a Hitler vyhrožoval bojkotem Rakouska, tradičního výletního a dovolenkového cíle německých občanů, zatím po dobu jednoho roku. Postěžoval si také na nepřátelský tón psaní mnoha rakouských periodik. Upozornil vyslance, že invektiva vůči národnímu socialismu znamená zároveň útok vůči Německu a německému lidu. Hitler zvláště zmínil uvedený článek Reichspostu, jenž označil za urážku vynikajících vůdců strany a německé vlády i jeho jakožto vedoucího představitele nacistů. Tauschitz opo-
noval obviněním Německa z růstu napětí ve vzájemných vztazích. Poukázal na systematické útoky Berlína vůči Dollfussově osobě, Frankovým březnovým projevem počínaje a karikaturou ve *Völkischer Beobachter* konče. Poté zmínil připravovanou návštěvu německých nacistů ve Vídni. Bude-li mít zdvořilostní charakter, pak je vše v nejlepším pořádku. Pokud ji ale němečtí představitelé zneužijí k protivládním propagačním a agitačním účelům, příslušná místa přijmou odpovídající opatření.¹⁸ Přetrvávající nedorozumění chtěl zmírnit ministr zahraničí Konstantin von Neurath; v rozhovoru s Tauschitzem označil za výhradní účel Frankovy návštěvy rakouské metro-
pole účast na odborné právníkové konferenci.

Bavorský ministr spravedlnosti přiletěl do Vídně 13. května. Hned na le-
tišti čekalo německé nacisty mrazivé přijetí v podobě sdělení o nežádoucím
charakteru jejich pobytu. Frank a jeho společníci nebrali upozornění váž-

¹⁶ Reichspost, Nr. 128, 9. Mai 1933, s. 1–2, článek „Unerwünschter Besuch“.

¹⁷ ÖStA, AdR, BMfA, NPA, Gesandtschaft Berlin, Karton Nr. 11, Zl. 125/Pol, 10. Mai 1933, Tauschitz Dollfussovi; RAUSCHER, Walter (ed.): *Außenpolitische Dokumente der Republik Österreich 1918–1938*, Bd. 9, *Österreich im Banne des Faschismus (24. Februar 1933 bis 6. August 1934)*, Dok. Nr. 1295, Auszug aus einem Bericht des Gesandten Tauschitz, 10. Mai 1933. Wien 2014, s. 97–98. Obsahově se s dokumentem shoduje zpráva britského vyslance Erica Phippse ministru zahraničí Johnu Simonovi, pořízená na základě rozhovoru s Theodorem Hornbostelem. Documents on British Foreign Policy 1919–1939, Series 2, Volume 5, Doc. No. 147, Phipps (Vienna) to Simon, 16. May 1933. London 1956, s. 242–243.

¹⁸ Příslušnou zprávu vyslance Tauschitze prokazatelně kancléř Dollfuss četl a její obsah vzal na vědomí. ÖStA, AdR, BMfA, NPA, Gesandtschaft Berlin, Karton Nr. 11, Zl. 125/Pol, 10. Mai 1933, Tauschitz Dollfussovi; ručně psaná poznámka z 14. května od generálního sekretáře rakouského ministerstva zahraničí Franze Petera „Vom Bundeskanzler zum Kenntnis genommen“.

ně.¹⁹ Vrchol návštěvy člena bavorské exekutivy představoval štvavý projev ve Štýrském Hradci. V něm vyhrožoval spolkové vládě brzkým nástupem rakouských nacistů k moci. Neopomněl urazit Dollfusse, jehož s ohledem na malý vzrůst nazval „malým Metternichem“.²⁰ Frank později Neurathovi přiznal zcela vědomé použití hanlivých vyjádření na adresu rakouské vlády. Jednal údajně z rozčilení nad nepřátelským chováním hostitelů. Ve Štýrském Hradci rakouské orgány narychlo uzavřely vybrané příjezdové komunikace do města a později na jistou dobu zatkli Frankova osobního řidiče.²¹

Skandální projev nezůstal bez odezvy. Rakouská vláda nemohla nad posledními událostmi jednoduše mávnout rukou, poněvadž by tím vyslala signál o vlastní slabosti. Franka bez dlouhého přemýšlení vyhostila ze země.²² Následovala v meziválečné době unikátní válka slov mezi dvěma „bratrskými“ německými státy.²³

Stupňující se konflikt podkryl zajímavou skutečnost o mocenských strukturách Třetí říše. Zatímco Hitler neústupně požadoval prosazení rakouských nacistů do veřejného života a systematicky stupňoval nátlak na neposlušného souseda, vysocí činitelé Zahraničního úřadu, především Konstantin von Neurath a Gerhard Köpke, chtěli celou záležitost urovnat diplomatickou cestou. Nabádali rakouské kolegy k zachování rozvahy a slibovali učinit vše

¹⁹ Foreign Relations of the United States, Volume 1, The Minister in Austria (Stockton) to the Acting Secretary of State, 18. May 1933, s. 428–432. In: <http://uwdc.library.wisc.edu/collections/FRUS> [cit. 13. 2. 2015]. Americký vyslanec Stockton projevil ve zprávě sympatie k Dollfussově vládě. Účelové vyličení událostí nabídl Frank ve svých pamětech. Smysl cesty údajně spočíval v účasti na konferenci spolku nacistických právníků. Frank opomenul návštěvu Štýrského Hradce, ve Vídni zase na hlavních ulicích čekali statisíce lidí. FRANK, Hans: *Im Angesicht des Galgens. Deutung Hitlers und seiner Zeit auf Grund eigener Erlebnisse und Erkenntnisse; geschrieben im Nürnberger Justizgefängnis*. München 1953, s. 285–288.

²⁰ ÖStA, AdR, BMfÄ, ÖVB, Gesandtschaft Berlin, Karton Nr. 15, Zl. 26/Pol, 15. Mai 1933, Tauschitz Peterovi; Zl. 22540–13–33, 17. Mai 1933, Peter Tauschitzovi.

²¹ PAAA, fond Büro des Reichsministers, Österreich, R 28393 k, 18. Mai 1933, Záznam rozhovoru Franka s Neurathem.

²² Weltblatt, Nr. 114, 17. Mai 1933, s. 1–2; Arbeiter-Zeitung, Nr. 135, 17. Mai 1933, s. 2.

²³ PAAA, PA II., ÖP (bez čísla), Nationalsozialismus, Konsularberichte Innsbruck, R 73500, Deutsches Konsulat Innsbruck, Nr. 396, 9. Juni 1933, Saller (německý generální konzul) tyrolské spolkové vládě; Propagandistische Tätigkeiten von Parteiorganisationen im Ausland gegen die österreichische Regierung, R 73522, A. 523, 19. Mai 1933, Rieth Zahraničnímu úřadu. Početné výstřižky převážně z československých, rakouských a německých novin ilustrující situaci jsou k dispozici NA, Ministerstvo zahraničních věcí – Výstřižkový archiv I., kart. 865, 866.

v rámci svých kompetencí ke zmírnění napětí, i když zároveň i oni otevřeně přiznávali svázané ruce.²⁴

Na zasedání německé vlády 26. května rozhodl Hitler o kombinaci provokací s těžkým úderem v hospodářské oblasti. Odmítl s rakouskou stranou vést dialog, neboť by tím údajně oslabil pozice tamních nacistů.²⁵ Rakousko podle německého kancléře samo vyostřilo situaci troufalým vyhoštěním Franka. Rozezlený Hitler „navrhl“ státní opatření v rámci obhospodařování deviz známé jako tzv. Tausend Mark-Sperre s cílem radikálně omezit příjmy alpské republiky z cizineckého ruchu. Ukládalo každému občanovi Německa povinnost zaplatit při překročení hranice s Rakouskem poplatek ve výši 1 000 říšských marek.²⁶ Opatření mělo podle kancléřových představ přivodit pád Dollfusovy vlády a způsobit vypsání nových parlamentních voleb.²⁷ „Tyto nové volby“, předpovídal Hitler, „budou znamenat vnitřní glajchšaltaci Rakouska, aniž by byl nutný vnější anšlus“.²⁸

Kancléřovo rozhodnutí nepřijali přítomní členové vlády zdaleka bez výhrad. Neurath nesměle vyjádřil obavy ze ztráty rakouského trhu, významného odbytiště zejména pro německý průmysl. Podporu získal od ministra hospodářství Hjarmara Schachta. V roce 1932 činil rakouský export do Německa 65 milionů marek, německý export do podalpské republiky dokonce 160 milionů, z nichž 40 milionů připadalo na hotové výrobky. Přerušení obchodně politických vztahů by podle Schachta znamenalo pro Německo zvýšení nezaměstnanosti a ztrátu 120 milionů marek bez možnosti nalezení adekvátní náhrady. Ani státní sekretář pro propagandu Walter Funk rovněž nezavíral oči před hrozící hospodářskou ztrátou a navrhl, aby říšská vláda zintenzivnila v Rakousku agitaci, která povede ke kýženému pádu Dollfusova kabinetu. Pro tyto účely měla být uvolněna z vládních prostředků mi-

²⁴ ÖStA, AdR, BMfA NPA, Berlin, Karton Nr. 11, Zl. 28/Pol., 19. Mai 1933, Tauschitz Peterovi. Když Tauschitz informoval Köpkeho o průběhu Frankovy návštěvy, ministerský ředitel odpověděl lakonicky: „No Bože, co mám dělat, než to vzít v úvahu.“ O situaci Zahraničního úřadu poznamenal: „Nyní vidíte, excelence, v jaké situaci se tu... nacházíme. Nacionální socialismus zvítězil v Německu stoprocentně na všech liniích.“

²⁵ MINUTH, Karl-Heinz (ed.): *Akten der Reichskanzlei, Regierung Hitler, Teil 1, 1933/34, Bd. 1, 30. Januar 1933 bis 31. August 1934*. Dok. Nr. 142, Ministerbesprechung vom 26. Mai 1933, 16:15 Uhr. Boppard am Rhein 1983, s. 491–493.

²⁶ Výjimku představoval tzv. malý pohraniční styk. 1 000 říšských marek se tehdy rovnalo asi 8 000 československých korun.

²⁷ Hitlerův záměr potvrdil i jeden z jeho nejbližších spolupracovníků Josef Goebbels, jenž o zavedení tzv. Tausend Mark-Sperre později ve vlastním deníku poznamenal: „To povede k pádu Dollfusse. Tak to je i míněno. S tím zlomíme pánům ve Vídni vazy.“ REUTH, Ralf Georg (ed.): *Josef Goebbels: Tagebücher*. Bd. 2. 1930–1934. München – Zürich 1992, s. 804–805.

²⁸ MINUTH, K. H.: c. d., s. 493.

mořádná subvence 100 000 marek. Dále Funk doporučil efektivněji využít stávající možnosti propagandy, například prostřednictvím z Berlína financovaného listu Wiener Neueste Nachrichten.

Hitler si však žádné komplikace nepřipouštěl. Věřil ve správnost svého rozhodnutí a očekával vyřešení rakouské záležitosti ještě v průběhu léta. Pokud by Německo k opatření nepřistoupilo, hrozil by podle diktátora příklon Rakouska k Malé dohodě.²⁹ Vláda nakonec kancléřův „návrh“ schválila, čímž uvolnila cestu k další konfrontaci s Vídní. Aby ještě více vystupňovala tlak na republiku pod Alpami, dala pokyn k uzavření německo-rakouské hranice.³⁰ Odvetná akce Vídně nedala na sebe dlouho čekat. Na pokyn vlády rakouské policejní orgány tvrdě zakročily proti nacistickým vůdcům. Dollfussův kabinet dále rozhodl o omezení německého dovozu a o zavedení sazby pěti šilinků na osobu za každé překročení německé hranice.³¹

Ani pokus ochromit turistický ruch v alpské republice Německu nestačil. Na základě požadavků z Berlína zamýšlela rakouská NSDAP donutit Dollfusse ke splnění vlastních požadavků násilím. Zatímco zpočátku k podpoře svých argumentů využívala například petard zabalených do papíru, nejpozději od června 1933 přešla k ničení budov, mostů, cest i železnic výbušninami a k atentátům na vybrané osoby. Vše probíhalo v době, kdy Hitler opět přišel s další provokací vůči Rakousku. I přes námitky Zahraničního úřadu osobně požadoval jmenování Thea Habichta tiskovým atašé berlínského vyslanectví ve Vídní, jemuž měl v nové funkci pomáhat člen rakouské NSDAP Hans Cohrs.³² Patrně nikdo nepodlehil iluzi, že by jmenování pánové patřili mezi přední znalce rakouského tisku. Smysl akreditace spočíval v udělení diplomatické imunity, pod jejíž záštitou mohli oba nerušeně pokračovat v nacistické a tudíž protivládní agitaci.³³ Rakouská strana jim odmítla udělit agrément, vycházejíc z platných zásad mezinárodního práva, že uvedený krok patří

²⁹ Tamtéž, s. 493–495.

³⁰ Reichpost, Nr. 150, 31. Mai 1933, s. 1; Wiener Zeitung, Nr. 126, 1. Juni, s. 1.

³¹ ENDERLE-BURCEL, Getrude (ed.): *Protokolle des Ministerrates der Ersten Republik. Abteilung VIII, Kabinett Dr. Engelbert Dollfuß*, Bd. 3, 22. März 1933 bis 14. Juni 1933. Dok. Nr. 878, 31. Mai 1933. Wien 1984, s. 424–428; Neue Freie Presse, Nr. 24683, 1. Juni 1933, s. 1–2; Prager Presse, Nr. 149, 1. Juni 1933, s. 2; Lidové listy, č. 127, 2. června 1933, s. 3.

³² Bundeskanzleramt, Auswärtige Angelegenheiten (ed.): *Dokumente zum Konflikt zwischen Deutschland und Österreich*. Wien 1934, Dok. Nr. 9, Verbalnote der deutschen Gesandtschaft in Wien vom 27. Mai 1933, s. 10; RAUSCHER, W.: c. d., Dok. Nr. 1307, Meldung für Bundeskanzler Dollfuß, 27. Mai 1933, s. 111–112; PAAA, Büro des Reichsministers, Österreich, R 28393 k, 19. Mai 1933, záznam Völcker.

³³ PAAA, Büro des Reichsministers, Österreich, R 28393 k, Záznam úředníka Zahraničního úřadu, podpis nečitelný, 19. Mai 1933.

mezi exkluzivní záležitostí suverénního státu.³⁴ Berlín ostentativně tuto argumentaci ignoroval a Habicht a Cohrs odjeli do alpské republiky, kde je 12. června spolu s dalšími nacisty zatkla policie. Učinili tak poté, co rakouská NSDAP spáchala další trestné činy.³⁵ Německý vyslanec ve Vídni ihned proti zatčení Habichta a Cohrse protestoval. Uváděl porušení exterritoriality, poněvadž oba patřili ke členům zdejšího německého vyslanectví. Rakouské úřady je ale považovaly za soukromé osoby.³⁶ Zatčení Habichta, Cohrse a dalších nacistů vyvolalo v Německu odvetnou akci.

Rádně akreditovaný rakouský tiskový atašé v Berlíně Erwin Wasserbäck byl 13. června bez udání důvodů označen za nežádoucí osobu a vyzván k neprodlenému opuštění území Německa.³⁷ Následně příslušníci gestapa obklíčili Wasserbäckův dům. Tiskového atašé bez ohledu na diplomatickou imunitu zatkli, aby po intervenci rakouských oficiálních míst kvapně opustil Berlín.

Dominový efekt dalších vzájemných rozmíšek tím zdaleka neskončil. Teroristické akce rakouských nacistů vznikající za spolupráce s německou vládou stranou dosáhly pomyslného kulminačního bodu. Za osmnáct červnových dnů způsobily zranění čtyřiceti osmi osobám a čtyři ztráty na životech.³⁸ Až

³⁴ Bundeskanzleramt, Auswärtige Angelegenheiten: c. d., Dok. Nr. 10, Verbalnote des Bundeskanzleramtes Auswärtige Angelegenheiten an die deutsche Gesandtschaft in Wien vom 27. Mai 1933, s. 10; Dok. Nr. 11, Memorandum der deutschen Gesandtschaft in Wien vom 29. Mai 1933, s. 10–11; Dok. Nr. 12, Vom Bundeskanzleramt, Auswärtige Angelegenheiten, am 30. Mai 1933 der deutschen Gesandtschaft in Wien übermittelte Aufzeichnung, s. 11–14; RAUSCHER, W.: c. d., Dok. Nr. 1306, Bundeskanzleramt/Auswärtige Angelegenheiten an die deutsche Gesandtschaft. Verbalnote, 27. Mai 1933, s. 111.

³⁵ Bundeskanzleramt, Büro des Bundesministers für Sicherheitswesen (ed.): *Das Braunbuch. Hakenkreuz gegen Österreich*. Wien 1933, s. 8. Šlo například o atentát na vůdce tyrolského Heimwehru Richarda Steidleho či přepad policie v tyrolském Kufsteinu.

³⁶ ÖStA, AdR, BMfÄ, NPA, Liasse Deutschland I/12, Karton Nr. 87, Zl. 22985–13–33, Aktenvermerk des Bundeskanzleramtes für die Auswärtige Angelegenheiten vom 13. Juni; Bundeskanzleramt, Auswärtige Angelegenheiten: c. d., Dok. Nr. 13, Aktenvermerk des Bundeskanzleramtes, Auswärtige Angelegenheiten vom 13. Juni 1933, s. 14; RAUSCHER, W.: c. d., Dok. Nr. 1317, Aktenvermerk Bundeskanzleramt/Auswärtige Angelegenheiten, 13. Juni 1933, s. 124–125.

³⁷ ÖStA, AdR, BMfÄ, NPA, Liasse Deutschland I/12, Karton Nr. 87, bez čísla, Schreiben von Bülow an den österreichischen Gesandten Ing. Tauschitz, Berlin, 13. Juni 1933; Bundeskanzleramt, Auswärtige Angelegenheiten: c. d., Dok. Nr. 16, Schreiben Staatssekretärs von Bülow an den österreichischen Gesandten Ing. Tauschitz, Berlin, 13. Juni 1933, s. 17; PAAA, Büro des Reichsministers, Österreich, R 28393 k, Fernschreiben Nr. 7, London, 14. Juni 1933, Bülow Neurathovi.

³⁸ DONER-BRADER, Eszter (ed.): *Protokolle des Ministerrates der Ersten Republik. Abteilung VIII, Kabinett Dr. Engelbert Dollfuß*, Bd. 4, 16. Juni 1933 bis 27. Oktober 1933. Dok. Nr. 888, 30. Juni 1933. Wien 1984, s. 148.

útok provedený 19. června na členy pomocného oddílu policie křesťansko-německých cvičenců v hornorakouském Kremsu s bilancí tří desítek raněných, z toho tří osob těžce, donutil spolkovou vládu jednat.³⁹ Kabinet musel alespoň navenek přijmout opatření směřující k obnovení veřejného pořádku, jinak v rozhořčené rakouské veřejnosti mohly začít sílit tendence k nespokojenosti. Po delší rozpravě tedy vydal zákon o zákazu činnosti NSDAP.⁴⁰ I přesto vlna násilností pokračovala.

4 Závěr

Na jaře 1933 učinil Hitler mylnou kalkulaci, když pokládal brzké provedení anšlusu za ryze formální záležitost a otázku času. Nepočítal s opačným názorem rakouské vlády v čele s kancléřem Dollfussem. V nacistickém pojetí představovala podalpská země pouhou německou provincií se všemi z toho vyplývajícími důsledky. Pokus o rekonstrukci Dollfussova postoje k anšlusu a k nacismu naráží na nedostatek relevantních pramenů. Kancléř považoval nacismus za mylný světový názor a nesouhlasil s Hitlerovou vizí „rozmělnění“ Rakouska ve Velkoněmecké říši.⁴¹ Anšlus jako takový neodmítal, ale přijímal jej pouze za předpokladu jednání Berlína jako rovný s rovným. O něčem podobném Hitler nepřemýšlel a namísto toho okázale demonstroval svoji nadřazenost. Po několik let panoval v německo-rakouských vztazích nepřijemný chlad. K normalizaci vzájemného poměru došlo teprve v létě 1936 podepsáním tzv. červencové smlouvy.⁴²

³⁹ Tři mrtvé uvádí Bundeskanzleramte. Büro des Bundesministers für Sicherheitswesen: *c. d.*, s. 9; Právo lidu, č. 143, 20. června 1933, s. 1. Naopak v DONER–BRADER, Eszter: *c. d.*, Dok. Nr. 884, 19. Juni 1933, s. 21, poznámka 3, se vyskytuje informace o dvou ztrátách na životech. Atentát si nakonec vyžádal dvě oběti.

⁴⁰ Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, Nr. 240/1933, Verordnung der Bundesregierung vom 19. Juni 1933, womit der Nationalsozialistischen Deutschen Arbeiterpartei (Hitlerbewegung) und dem Steirischen Heimatschutz (Führung Kammerhofer) jede Betätigung in Österreich verboten wird, 20. Juni 1933, 74. Stück, s. 569.

⁴¹ TAUSCHER, Anton (ed.): *So sprach Kanzler*. Wien 1935, s. 119.

⁴² JEDLICKA, Ludwig – NECK, Rudolf (ed.): *Das Juliabkommen von 1936. Vorgeschichte. Hintergründe und Folgen. Protokoll des Symposiums in Wien am 10. und 11. Juni 1976*. Wien 1976.

RESUMÉ

K POČÁTKŮM NĚMECKO-RAKOUSKÉ ROZTRŽKY (BŘEZEN – ČERVEN 1933)

Pro meziválečnou dobu nezvyklá roztržka mezi Německem a Rakouskem pramenila z úsilí říšského kancléře Adolfa Hitlera provést co nejrychleji anšlus. V nacistických představách mělo být Rakousko degradováno z pozice suverénního státu na pouhou německou župu. Kabinet v čele s Engelbertem Dollfussem odmítal nacistickou vizi „rozmělnění“ alpské republiky v Německu a požadoval korektní jednání. O něčem takovém nechtěl Hitler ani slyšet a rozhodl se dosáhnout svého cíle záměrnými provokacemi. Ani ty však nepřinesly očekávaný efekt. Rakousko požadavky Německa nadále vytrvale odmítalo, čas od času ale ukázalo ochotu zasednout k jednacímu stolu. Po provokativní návštěvě bavorského ministra Hanse Franka vyhlásilo v květnu 1933 Německo vůči Rakousku tzv. Tausend Mark Sperre. Vzniklé nedorozumění na dlouhou dobu zásadním způsobem poznamenalo bilaterální vztahy obou zemí.

Klíčová slova: Německo, Rakousko, anšlus, Adolf Hitler, Engelbert Dollfuss, roztržka

SUMMARY

*ABOUT THE BEGINNING OF GERMAN-AUSTRIAN CONFLICT
(MARCH–JUNE 1933)*

The unusual conflict between Germany and Austria in the interwar period resulted from the effort of Chancellor of Germany Adolf Hitler to achieve the Anschluss as soon as possible. In Nazi ideas, Austria ought to be degraded from a sovereign state to a position of a normal district. The Cabinet led by Engelbert Dollfuss refused the Nazi vision of annexation of the alpine republic to Germany and demanded politically correct treatment. Nevertheless, Hitler did not accept that and decided to reach his goal through intentional provocation. However, nor was it successful. Austria still resisted to German demands but from time to time they were willing to negotiate. After the provocative visit of Bavarian Minister Hans Frank, Germany declared the so called Tausend Mark Sperre on Austria in May 1933. The

misunderstanding that has arisen fundamentally left a mark on bilateral relations of both countries for a long time.

Keywords: German, Austria, anschluss, Adolf Hitler, Engelbert Dollfuss, conflict

Translated by Mgr. Hana Ferencová

PhDr. Miroslav Šepták, Ph.D.
Národní archiv
Oddělení fondů nestátní provenience a archivních sbírek
Archivní 4/2257
149 00 Praha 4 – Chodovec
Česká republika
e-mail: miroslav.septak@nacr.cz